

ПАРКОВІ УЗЛІСНЯ ЯК ЕКОТОН БІОЦЕНОЗУ**М.М. Фітак**

Національний лісотехнічний університет України, вул. Г. Чупринки, 103, Львів, 79000, Україна

Термін «екотон» (у перекладі із грецької *oikos* – житло і *tonos* – напруга) введений у наукову літературу в першій половині XIX ст. Вперше цей термін запропоновано Б. Лівінгстоном (1903 р), який підкреслював багатство видового складу у зоні екотону [1]. Американський ботанік Ф. Клементс (1905 р.) вводить термін «екотон» для визначення перехідної зони між двома сусідніми екосистемами, що мають ряд особливостей, зумовлених, в основному, просторовими і часовими масштабами [2]. Згодом, з розвитком екології та фітоценології, поняття «екотон» звузилось до території стику або зон різкого переходу між двома і більше різними екологічними виділами. На сьогодні існує близько 20 визначень поняття «екотон» [3, 4, 5].

Існує офіційне визначення Наукової комісії з екотонів при Науковій комісії з проблем довкілля (SCOPE): «Екотоном є зона переходу між сусідніми екологічними системами, що має набір характеристик, який визначається просторовими і часовими масштабами та силою взаємодії між сусідніми екологічними системами». Отже, згідно такого визначення, межі екотону можуть коливатися від декількох метрів до тисяч кілометрів. Також екотони можуть виділятися на будь якому ієрархічному рівні, починаючи від популяції і закінчуючи біосферою. Сукцесійні стадії заміни одними видами інших можна також розглядати як «часовий екотон».

Роль екотонних ділянок у збереженні біорізноманіття постійно зростає у міру зростання антропогенного впливу на природні екосистеми. Наприклад, щільність високих трав синантропної рослинності: кропива дводомна, гравілат міський, бальзамін звичайний і т. д., зростає на територіях ділянок із високим антропогенним навантаженням. Різні рівні характеристик екотонів показані на рис. 1- 8.

На рис. 1 і 2 показано простий екотон з рівними гомогенними поверхнями в обох випадках; рис. 3-4 показує вторгнення одних біоценозів до інших; на рис. 5 і 6 показана окраїна лісу де розглядається можливість збільшити ширину екотону без надмірної зміни навколишнього середовища; рис.7 показує взаємне масове проникнення двох біоценозів (як приклад, те, що відбувається на узліссі); рис. 8. показує екотон, який може бути створений тваринами, які модифікують середовища.

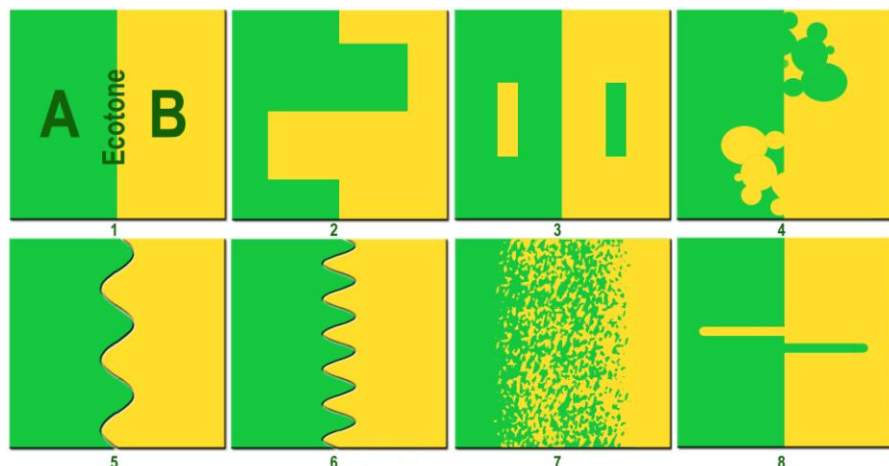

Рис. 1-8. Схема екотонних взаємозв'язків різних типів узлісся

Переходи між біогеоценозами, особливо паркових узлісь, є досить різними: різкі, поступові, плавні. Поступовий перехід та безперервне заміщення одних видів рослин іншими, вздовж градієнта місцезростання, називають *рослинним континуумом*. Відповідно, паркові узлісся – це екотони рослинного континууму [6]. У великих містах континуальність послаблюється з наближенням до центру міста. Проте, ширину екотону, в певній мірі, можна регулювати створенням квітників, газонів, альпійських гірок, садів на дахах, вертикальним озелененням тощо.

Характерною особливістю паркових узлісь в умовах високого антропогенного навантаження є їхня дискретність (різкість переходу). Дискретні переходи спостерігаються між закритим простором і водоймою, парком і вулицею, забудовою тощо. Майже в усіх міських парках характер дискретності найбільше проявляється за їхнім периметром. Такі різкі переходи пояснюються високим рівнем антропогенізації.

Паркове узлісся, як невід’ємний компонент усієї архітектурно-планувальної структури парку, окрім естетичної та санітарно-гігієнічної, має значну екологічну роль у життєдіяльності паркових фітоценозів в цілому. Бар’єрна функція, яку виконує узлісна частина паркових насаджень, в основному, залежить від її видової та просторової структури. Під екологічною функцією паркових узлісь слід розуміти кліматорегулюючі, водоохоронні, захисні, біоохоронні та санітарно-гігієнічні властивості.

Правильно сформоване узлісся із наявністю усіх компонентів просторової структури (трав’яного, чагарникового, одного чи двох деревних ярусів) зменшує силу вітру, попереджає висихання та ерозію ґрунту, захищає від шуму транспорту, затримує пил, очищає повітря від загазованості, створює сприятливий мікроклімат близький лісовому середовищу.

Література

1. Livingston B. E. The distribution of the upland societies of Kent Country / B. E. Livingston // Michigan. Bot. Gas. - 1903.
2. Clements F. S. Research Methods in Ecology / F. S. Clements // Lincoln, Nebraska: Univ. Publ. Co., 1905. - 334 p.
3. Бобра Т. В. Экотон – объект ландшафтоведения XXI века / Т.В.Бобра // Записки общества геоэкологов – Симферополь, 2000. – Вып 3. – С. 20 –22
4. Попович В. В. Фітомеліорація згасаючих териконів Львівсько-Волинського вугільного басейну / В. В. Попович // Львів: ЛДУБЖД, 2014. - 174 с.
5. Соловьева В. В. Что такое «экотон»? / В. В. Соловьева // Самарский научный вестник. — 2014. — № 2(7). — С. 116-119.
6. Кучерявий В. П. Екологія / В. П. Кучерявий. – Львів: Світ, 2001. – 500 с.